

טיוור

(בתערוכה הקולוניאלית הבינלאומית — פאריס 1931)

א. ונסן

מדי הקיץ של פאריס אינם משתנים מעונה לעונה. שרירות המורה איננה פוגעת בהם. העיר שומרת חופש ומסורת. שמלה אפרורית. צוארון כסף—הסינה. ברט לבן—מונמרטר. שמשיה סגורה, גנדרנית—טור עופל. חגורה ירוקה — גנים ויערות. אחד מהם הוא היער הונסני. היה זה — עד לפני שנה — מקלט-נופש-והת-בדרות להמון המטרופולין העמל. בכל ראשון בשבוע פלט מתוכו המטרו (הרכבת התחתית), מדי המטה רגעים, עררי אדם נוהרים למרעה. על רפידות העשב הכבוש פשטה הילולת סנדבישים, בירה מפעפעת, בק-בוקי יין אדום, תיבות-צלום ופונוגרפים. במשעולים המשועממים צעדו בסך מלהג בתי אב אוזיים וזוגות-זוגות של ז'ז'ן ונגט. האגם התמים הצדיק על עצמו את גזר סירות הטיוול, הפקיר את שערו המסתלסל לסריקת המשוטיש ועווה את פניו מקרירות הרסי-סים הניתזים... שני האיים רבצו זה בצד זה כשתי בתולות שנזדקנו. באחד מימות האביב דאשתקר הושיט להם הגל המחלק עתונים את גליון יום אחמול. הפעם לא שב לצנוח על ברכיהן האדישות. הן הביטו אשה ברעותה וחזיהן השטוח נשם בחוקה. אז אמרו: יש לפתוח את ארגזי הנדוניה למען יפוג ריח הנפטלין... התערוכה הקולוניאלית נועדה להתקים בוינסן. עכשיו היו המשעולים לרחובות סואנים — מדרך לפיל, לגמל ולבת היענה הרתומה, מכבש לגלגלי אבטומובילים, מצעד לרגלי אדם שחורות וצהובות, מסחב לשמלות הדורות שובל. האגם שוצף ממורקת, בוער ממדורות מועד. שתי הבתולות הענומות הן נעורים וששון, חג כלולות להן. שמן עתה — "איי אלף לילה ולילה".

צרפת, בלגיה, איטליה, ארצות הברית, הולנד, דניה, פורטוגל — שתלו כאן, על שטח 114 הקטאר את פרחי מושבותיהן המנוונים.

ב. המרחקים

גם הלילה, כמו אמש, וכמו בלילות אשר חלפו ושיבואו, ישב מישהו יחיד בחדרו המרוכב, ישלח עינים ללא כוון ויחשוב בלי מאמץ: ברגע זה, בדיוק ברגע זה, יש יער בראשית הומה... ערבות שלג שוקטות על הצירים... תנין מוציא ראשו מן המים... אניה חותרת בערפל... רעב זה לרחוק, תחושת הקירבה הזו לעולם, הם שהשיטו את הסירות האמיצות מתוך הפיורדים, הם ניפחו את מפרש האניות בחופי ספרד ופורטוגל. פורטוגליה! שלשת ביתניה גרושים זכרון, גאות-עצב על זוהר שעומם.

באחד הסירות — מפת תבל מאירה מתוכה. הימים כחולים, הארצות צהובות ובתווך שטח זעיר ורוד, מספר סנטימטרים לאורך ולרוחב—ארץ ואסקו דה גאמה. ממנו פורצת אגודת קרנים. הקוים מתפר-דים, מתענגלים, מתפתלים בין איים, סוככים יבשות. העין עיפה מלוחתם. כל אחד נושא עליו את שם התויר

הנוסע. צבעם זהוב. זהוב על אף אודם הדם הנשפך, על אף שחור העוולה התובעת. הם הרחיבו אפקים, קרעו חלונות, הסירו צעיפים — זו מלאכת האדם ורבות היא נעשית גם למורת רצונו.

בכה חנית השלטון התקועה פה יש פנינים ורר עות. כל השונא את ברק הלהב יסב ממנו את עיניו, יביט אל אורן האמתי. יראה בתערוכה פנורמה עול-מית — מצבת לרוח המעפילה.

אמנם, לא לזאת נתכוונו בניה. הסיסמה כלולה במלים הבאות: "כדי לממש את הרעיון הקולוניאלי צריך לקבעו במוחנו". זוהי אחת הכתובות שנישא עליו "היכל הידיעות". אבי האמרה הוא המארשאל ליאוטי, יוצרה של התערוכה ומכניז מדוקו המורדת. מכל צד משנגים לצרפתי במפות ובציורים, בדפוס ובשלטי חשמל: ידוע וזכור — שטח "צרפת הגדולה" 12,5 מיליון קמ"ר. מספר חושביה 100 מיליון. "צרפת האיי-רופית" אינה אלא חלקה ה-23.

אבל ההמונים (המונים!) בחודש מאי 3 מיליון מבקרים. ביוני — 4 מיליון. ביולי 5 מיליון. ב-14 באבנוסט עצמי, שהיה יום חג — 500 אלף!) באים לא על מנת לספוג דעת, ולא בשביל ללבוש נאות, אין הם נראים ככובשים, הצרפתים הנחמדים הללו. המועל חרוש הפנים, הפקיר כפוף הנכה, הראנטייה הענגלגל — רוצים להתעניין, לתמוה... להרכיב את גשותיהם על דבשת גמל ולהתעלם בצחוק, לטעום מיני תרנימה אשר לא ידעום אבותיהם ולהניד בכבוד ראש: "אולי תרופה היא זו למחלת השינה... או תבלין שהיו מוסי-פים לשבויהם". הם רוצים לחיות מספר שעות בטוני-קין, לעבור בשוק ערבי, לראות בקוסמי נחשים, ברק-די קרב אפריקניים... המסדרים הבינו את הדבר.

ג. אבן מקור...

...אבן — לאו דוקא. כל הבנינים, חוץ מן המוזיאון הקולוניאלי, העתיד להתקיים כמוסד תמידי (עכשיו יש מציעים לעשות את התערוכה כולה לפרמננטית), עשויים חומר קל, לרוב עץ ושלד ברזל. "סוד" זה, בניגוד לכל הסודות, איננו גלוי. הכל מוצק, "בטוני", וכמה בתים נראים כהרוסים למחצה, שיני הזמן!... אולם, כל ביתו, אם גם איננו אבן, הריהו זועק... בשאנת שליט — כמו מסדש אננקור, בנאום מועם, פכת, ערוך בהכסמטרים — כמו ביתן איטליה, בשיר מואדזין מתמר — כמו המינארט האלג'ידי, בדממה צנועה וגרושה, כמו קבר רחל.

שלל סגנונים ואורחות חיים. בצד הודו-סין המל-כותית, האפורה, מיללים קירות סודן האדומים... מרטיניקה הלבנה, המעודנת, נובלת עם קלדוניה-החד-שה אוכלת האדם... אבל כל ביתן משהה את רוחו הוא רבני מוצניו וסביבתו הטבעית כובלים את הרואה ומשכיחים את שאינו שייך אליו.

בבל ולא בליל, ערב-רב ולא ערבוביה. הודו-סין, נזר מושבות צרפת, מכסה את החלק העשירי מכל שטח התערוכה. בו כלולים חמשה בית-

ביתן מרכזי מרובע, רב חומות. זוויתיו מודגשות, קוים ישרים, פשטותו פראית וקוראה לקרב. מסביבו עיר קטנה. בבתים המפוזרים ובסמטאות הצרות שוקקים מאתים מילידי הארץ. אודם צעקני, שחור מבריק, להג ממושך, חופז... פה צורפים, שם קולעי רפידות, הלאה אמן עוסק בפסול (היה בי רצון לשים את האמן במרכאות, אלא שאין זה מן המודא עכשיו. האמנות השחורה היא כעת אורחת קבועה בסלונים), אחריו "שחור נהדר" מכריז על משהו בקולי קולות (הצרפתים עומדים לשמוע לצלצול שפתו ומחלי טים לאחר קשב רב, שהוא מדבר צרפתית).

באחד הבתים מתוה חיץ מקיר אל קיר. מזה — הצופים, ומזה — החיים (לא, לא המשחקים אלא החיים) — קבוצת נשים ונברים מוזהמים, עד כדי ביטול כל חשש אפור, שרויים בתוך תוהו ובוהו של כלים, סחכות ואשפה בלתי תפאורתיים. זו רוקמת זה מכיר, זה מחמב ארוחתו על גבי גחלים, זה ישן וזה מדבר... יש ומתעורר וכוה כללי (ואולי דקלום קולקטיבי?) הכל מדברים ושומעים כאחת, כל אחד ממלא את חזהו אויר, מוציא את כולו בצורת מחרוזת מלים, וחוזר ונושם... קופץ ממקומו, מניע בכל אבריו, מסובב לובני עינים עגולים... ושוב שקט...

לפעמים יורה מישהו באצבעו על אחד המסתכלים, יאמר מה, וכולם יענו לו בצחוק ממושך, מחלחל רמים בגרון... בדרך כלל הם "מצפצפים" על הזרים. ההתרגלו? או אולי צו עליהם להיות "טבעיים"? אמנם, הטבעיות רבה, אבל ריח ביבר נודף משם. הרצו הצרפתים להראות כיצד חיו השחורים בלעדיהם? מפרצופי התערוכה עברו שנים, הצהובה-האפור והשחורה האדום.

מרוקו, טונים ואלויר — לבנות. כאן לא אתאמץ לתאר דבר, כי מיותר הוא וגם מסוכן... כי את אמתות הציור יוכל לבקר כל העובר ביפו וכל הנר בירושלים. זהו הסרט הערבי של א"י, מזמר, מדבר ומתנועע ב-100 אחוז. מפסנות המיגרי טים, מבתי החומר, מחלונות האפנדים, מן השוקים המכוסים, מבתי הקפה הייא-ליליים...

מכאן יש ללכת ישר לביתן הא"י ולדמות: הנמל יפו, תל-אביב. מן המושבות הצרפתיות יש להזכיר עוד את נוי-ניאה, את האנטילים ואת אוקיאניה. ניכר שגויניאה שמה לפני המסדרים אבן-נגף קשה. כיצד לטשטש את הרושם הקודר של השם הזה? גויניאה היא ארץ הנזירה של הנדונים לעבודת פרך עולמית. על כן הרבו להדגיש ולהוכיח, שמקום האסירים אינו אלא חלק זעי מן השטח הרחב ההוא, הקורא להשקעת הון ומרץ ומבטיח עושר לנאחזים בו.

בביתן מרטיניקה הבדילו חדר קטן היסטורי. קריאולית צעירה, בת שבע-עשרה, יושבת על מטתה שרויה בחזיה. לבת מרטיניקה זו נבאה אחת הקוסמות: "את תהיי יותר ממלכה". הצרפתים רואים ומוסיפים בגאווה: "אמנם כן, היא היתה יותר מזה, היא נעשתה "אימפראטריס דה פראנס". זוהי ז'וזפינה אשת בריתו של נפולאון בונאפרטה. אנב, מלכת צרפת הנוכחית אף היא שמה ז'וזפינה... בקר. (סוף יבוא).

נים, ביתן לכל מחוז מחמשת מחוזותיה, תיאטראות ביתן המסעות, ביתן העתונאות, כפר דיגים ו... מקדש אנקור, המכיל כ-23 אולמותיו ומהוה גם כשהוא לעצמו דמות סינטיטית למושבה הגדולה.

מקדש אנקור הוא "פאר התערוכה"! זהו שריד תרבות עתיקה, אשר יער בראשית בקאמבורז' (הודו-סין) חצפינו במשך 400 שנה. תושבי הארץ שכחוהו ובני אירופה לא שערו את מציאותו. עליו כתב פוי לוטי רדוף האכסוטיות: "כאן אחת מפנות תבל, שבה צברו בני אדם את הכמות הגדולה ביותר של אננים, חבניות פסל, פאורי הרט, ענפי אילן, פרחים ופרצופי חיה. אין אלה קוי בעל-בק או תבי הפשוטים והנאים. זה מעביר על הדעת מרוב סבוך וענקיות". את הכנין הזה חדשו בוונסן כמו שהוא, אם כי במדה מוקטנת. שטח בסיסו בתערוכה — 5000 מ"ר.

נוש רב מדות. כל אבן-תג, כל שעל-דמות. תיבת נוה שעמדה על אררט. חיותיה פרצו מקרבה ולא העיר זו לעזבה. נתלו על הדפנים, גחנו מן הספון, הציצו מן הצוהרים.. וקפאו. חמשה מגדלים לו. ארבעה בקרנותיו ואחד בתוך. צורתם — מצנפות עגולות-מחודדות. נדמה — ידי נשים צעירות שזרום מעשה סלסלה; ונדמה עוד — הנה יעופו... ירמו כעופות גדולים... האבירות האגודה של הבית, האוריות האגדית של מגדליו — כובד טכס וצקון תפלה.

דלת המבוא קטנה, קטנונית ביחס לבנין. היא היתה מתעלמת מעין לולא צובעה זהב ואודם ולולא הבריקה כפנינה משובצת, מנבחה, ממצח החומה, ממרגלות המגדל המרכזי. אליה מטפסים בין טורי לבאים, במעלות אין-ספור, בשפוע מאונך כמעט, כעובדי מזלות לקראת כוכב...

מקדש אנקור עלה לבוניו רק ב-12,5 מיליין פרנקים, משום חמרי בנינו הזולים. חברת הסינמה האמריקאית "פרמונט" — ששה על המציאה, וקנתה אותו. היא תשלטנו באש לשם אחד מסרטיה הבאים. הפעם אין לרגוז — שוב אמריקה!.. טוב שסופו יהנה אנשים בקיומו. בשעה שקמבורז' עסקה בבנין היכלה הקימו בצרפת את הנוטרדאם דה פארי. המשפט הקדום וחנכון במסרה זה (אני נזכר בביתן האיטלקי ובעדיו המכשפים האוקיאניים) אומר: מדחק סגנונים, זרות תרבויות, עמים שלא ידעו אחד על מציאות השני.

אולם כאן, בין שתי יצירות אלה, שנבך האדם גרמן, ישנו דמיון, אמנם מופשט, אבל יסודי. פרצופי הקשום המשונים וגרוטאות-אמן שרצה לגלם את המפ-חיד ובלתי מתואר, רבוי הקצוות המתחדדים וכלים מאליהם (ורועות שנשלחו לתפוס את המוחש ובלתי מושג). הפרוט הרב (תוצאת חבה שנודעה לכל אבן מין היד העובדת) — שוים הם פה ושם.

כאילו פרצה האמת הידועה והמורגשת ואישרה: בעמוק ובנצחי מותר האדם מן האדם אין.

הודרסין שוקטת ואצילה, סגורה בתוך עצמה ומר-שה אף למספר עליה לפתוח לו סוגרים וגם לשכח לצאת מתוכם. אבל כל המטייל בה יזהר נא... כי בעצם ובאמצע "מצב הרוח" עלול הוא לספוג צליפת שוט אשר תשיבהו אל עולם המעשה... כיצד? מספר צעדים מכאן והוא בסודן, בעיר דז'ננה האדומה... אמריקה המערבית הצרפתית מצאה את בטויה

טיוט

(בתערוכה הקולוניאלית הבינלאומית—פאריס 1931)

א. וינסן

(לסוף)

ליד ביתן נווארלופה — בית קפה. בקצהו תזמורת וללנית, ובתוך כמה עגולה. עליה רוקדות בנות האי. צלמותיהן צרות וארוכות. זו כחולה, זו צהובה וזו אדור. מה מתחת לשמלה משתלשלת סלסלה לבנה ויורדת עד לפות הרגלים, הן פוסעות פסיעות זעירות כמעט שאינן זות... (האם מפני היותן תושבות אי?..) צלילי התזמורת ארוכים, נוהים... תנועת גוון כוספות... (האם מפני שמסביב לאי משתרעים?)

בהודרסין — שקט רחוק, בסודן — אכסוטיה זיים, באנטילים—שעשועי נכר. זרות הפחד והפדימי ציביות — בקלדוניה החדשה.

שם מסכות אשר אוכלי אדם לבשון לצורך טכס הכרה, מגני מלחמה מאדמים, מוקשים לחיות זכר, כלי עבודה מגושמים (יש ואתה נצב למול איזה זכשיר מחוכם וחושב: לו נמצאתי יחידי, מבדל, הרי לא הייתי ממציא ענין כזה... בשום אופן לא! אומרים לי: אתה רחוקת מהם מתלך אלפי שנים, אני נוטה להאמין... אלא נדמה לי, שאני, בתורת פרט, אבדתי ושהו בדרך), מצנפות מכשפים מכוסים קורי עכביש... חנה... (איזו הזדמנות נפלאה לאמרת-אמת נוקבת!) וסכה איומת, דומה בכל לקודמות אבל... (פרוגרם!) כושה מגבעת אירופית.

בערך ב-35 ביתני-מושבות מרכזיים הראתה דפת, בחוש מעשי וברב כשרון תמונה מאוחדת ולטת.

הבנינים המסונגנים משיבים את נשימת הארץ, בצורתם והן (במקומות הטפוסיים ביותר) בחומר יתם. התושבים, החיים בסביבתם הטבעית מנלמים ז גופה. המוצגים המרובים משמיעים את דבריה. זדר זככירור הם מעבירים לעין את ההיסטוריה פרהיסטוריה, האטנוגרפיה, הדת, האמנות והספרות, לרות הכבוש, מפעלי הבריאות, החנוך והכלכלה, סי המסחר עם המטרופולין ולבסוף השפעת המושבה ה (או, נכון יותר, סמניה ב) ספרות והאמנות ורפתיות.

בעת, לארצות האורחות.

בלגיה, ארץ החרושת, הציגה את קוננו היחידה לה באופן בלתי צפוי. בקצה רחוב מרווח ושקט, בתוך צר רחבה נצבים שלשה בתי כפר בעל גנות-כפה ענור. הכל עשוי קש, אבל המסלעת צמודה ואיתנה, נבע צהוב בהיר והרושם — שפע טוב.

דברי ימי היהדות בפולין שאימותיו לא נכתבו עדיין. אכן, במשך השנים האחרונות נשתנו מן הקצה הקצה האלמנטים של הסותרים היהודים בפולין. זשעים אחוזיו זהו מעמד חדש, שרוב סניגו הוא זרתים ופקידים לשעבר, משרתיהן ופקידיהן של זירמות ששקעו. ועם שינוי האלמנטים נשתנו גם זדות. במלה ההגינות, חדלו אנשי האמנה. עכשיו זלל הוא: חטוף כל אשר יחטף וככל אשר תשיג ה, כי מי יודע מה ילד יום.

(עוד יבוא)

הביתן האיטלקי, נבדל מכל שכניו. כאן מדברים לא ה"נויטיבס" אלא ה"אדמיניסטריושון". איטליה בנתה סמל לעברה-העתידה הנכסף: בסיליקה רומאית רצינית וגאה. טור עמודים ופסלי שלוט.

לאה"ב — שוב הפתעה — דמות קרתנית. מאחורי גן מסודר ונקי נצב בית משפחה צנוע. כאילו עוד מעט עשן יעלה מארובתו ומישהו ישקוף מן החלון לראות במזג האויר. זוהי העתקה מדויקת מבית ג'ורג' וואשינגטון במונטגורנון אשר בוויגיניה. הצרפתים רואים את חיבה מיוחדת אליהם באיריאה זו של אה"ב. הוא הפקידה בירינו, אומרים הם, את הקדוש ביותר מזכרונותיה. ואמנם, סבת הדבר—הידידות הפוליטית והאישית, ששררה בין וואשינגטון ולהפאייט הצרפתי. ביתנה של דניה הוא ה"מקרה" של התערוכה. פה אתה זוכר, כי יש מקומות בתבל אשר לא יצמיחו בננות, ויש נשים המכסות אפילו את זרועותיהן... גרנלנד הבודדת! כל רעותיה דוהרות ב"הורה" מסביב לקו המשווה — ואלו היא פרשה, כננירה לבנה, לחשיף לנצה, במעגל צר ואטי, את הציר קרהרות. מישהו הדביק על גבה כתובת-מוקיונים: גרנלנד!.. והיא דמה שוקט, רק בעיניה בוז מסנוור... ראה ראתה את הקיר במארבו... אדיר הוא ואינו נחפז, שעל שעל יכבוש עד... דובים לבנים מלקקים את כפות רגליה...

גורלה של הולנד, כמשתתפת בתערוכה, דומה לטרז'. ביתנה נחשב לראשון ביפיו ולאחד העשירים ביותר. במשך חדשים מיום הפתיחה נהרו מאות אלפים "לראות את מקדש אנקור ואת הביתן ההולנדי" ו...לצלם — (האם גם היום אומרים: "לראות את ניאפולי ולמות?") והנה, שריפה — שסיבתה לא נודעה עד עתה — פרצה בו ותאכלנו עד היסוד. הנדקים לא יערכו בכסף. אספיזכרון יחידים בעולם עלו באש. אבל הולנד הוכיחה יציבות מעוררת כבוד. בחודש ימים הקימה בית שני והתערוכה ששה שוב על ילד שעשועיה.

כל הנמצא כאן ביאווה או בסומאטרה. ורועה לא"י אין לפניו אלא דרך אחת — תעלת סואץ.

בביתנה של חברת סואץ, בין רוב מוצגים טכניים והיסטוריים יש קרן זווית המרתקת המון שאינו מתמצט. בתוך משקע בקיר מזדקר חרטום אניה מלפניו, ומצדדיו מערכת תפארות נמצאת בתנועה בלתי פוסקת. עמוד הכן והבט נכחך. אניתך היא זו, ואתה הנוסע... החור פים צפים, כפרים חולפים מימין ומשמאל, סירות דיג ואניות באות לקראתך. ה"סיפון" רועד תחת רגליך... זה דיו ליצור אילוסיה, ואינו מספיק לגרום מחלת-ים... לבסוף מתרחבת התעלה — פורט סעיד הופיעה. מעתה יש לעזוב את האניה (כי הנה תחל לשוב על עקבותיה) ולגשת בגלל לביתן הא"י.

"ארץ-ישראל" "Palestine" פלשתיין". כך רשום על הבית (כידוע עשהו בדמות קבר-רחל). למעשה מוצדק רק השם העברי. כמעט שאין זכר לממשלה ולערבים, הביתן כולו עברי. הפוסת על מפתו המבוא בא לתוך, "אולם אדמונד דומשילד". מנגד —

כן הכשמים של "אביבה". אחרי סהרהורת של היהודי גליפים זרים — סוף סוף שם מוכר ומצלצל. איזה צלצול! יש בו אביב ותל-אביב ורביב ושביב ויפי כל הילדות ששמן אביבה... מימין — תבנית של מפעל רוטנברג, סטנה אבל מוצקת ומשמחת. לידה דונמאות מן התוצרת החקלאית הארצית, שהוצגו ע"י ממשלת א"י, תמונות ממראות הארץ ומפת דרכי מסלות הברזל.

משמאל — בית החרושת "נשר" ותל-אביב. כאן — סמל השערה-המנדלור, דיאגרמות בולטות וכמו תמיד — שורת תמונות המעבירות לעין את צמיחת העיר מן "האבן הראשונה" עד "הקרנבל בפורים שנת"... (אין רע, זה יפה ומבעי. כל ההורים אוהבים ללסוף את ית שעשועיהם ולספר: זה עתה שככה בעריסה ועכשיו... גדולה, גדולה — הולכת לנשפי מחולות...).

ליד עבודות "כצלאל" נסתדרו הוצאות: "אמנות", "שטיבל", "דביר" ו"יובל".

עד כאן שידה, והנה פרוזה (ריאליסטית ורומנטית כאחד) — תוצרת הארץ. בית-חרושת לעבוד עורות-לכקוביץ, "ארינה" ו"סריגה", שמורי פירות של שמואל ברוזה, בקבוקי יינות ו"עסים" הזוכים לשבחים רבים ואשר האור הנופל עליהם משהו להם זוך של צבעי קשת, "ליבר", "פרומיין" ותעשיות הסיגריות (מדוע אינן ניתנות למכירה? למרות המכס הכבד הרי היו נמצאים. ולכן "בעלנים", כי אין כסיגריה להשרית דמיון ולמשטוש מרחקים). הדר קטן, מיוחד, נטל לעצמו גורלם-קריניצי, טוב הטעם ויפי העבוד של הרהיטים עוצרים את זרם המבקרים ומשהים עליהם את העינים.

באולם הגדול שלאחריו מציגה תחנת הנסיונות של מקוה-ישראל דוגמאות קרקע מאזורים שונים בארץ, הטחנות הגדולות ואגוד נוטעי הטבק מראים מוצגים ומספרים. הנה "תנובה"! תוצרתה מחנה בצורה ובנקיון.

מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית הביאה הומר רב, צלומי ומספיי. מדוע לא עשתה כמעשה רעוהיה במדינות השונות ולא הציגה גם ספרי למוד ומחברות. עבודה של התלמידים לנכרים ולכמה יהודים היה זה מוכיח ש"בעברית אפשר ללמוד גם פיסיקה", ליהודים האחרים היה זה גורם סתם נחתי-רוח...

אחריה — קרן היסוד, הקה"ל, פיק"א ואליאנס. במרכז האולם — תבנית אניה ועל ספונה צורת פרדס על עציו, פירותיו ושיטת השקאתו. הצרוף אינו מוצלח ביותר אבל הכוונה ברירה. תפוחי הזהב (עשויים ספוג?) המכבצצים מבעד לעלים מעוררים למש התפעלות.

בדרך כלל, הביתן הא"י (לידו ביתו מייחד ל"מרבדיה") מרווח, נאה סדור ועשיר מוצגים. מבקריו מדובים וחלסם הגדול בא לא לשם "ארץ הקודש" אלא למען "פלשתינא העברית". אולם הזנחת ההסבר והתעמולה מפליאה, הדורש מקבל עלה-הדפוס זעום וזה הכל. שום כתובת באור, שום ספר הניתן לרפרוף, ומסכיב? גם אותו, כמו את הביתנים האחרים, מקיפה "אטמוספירה", ולא עוד אלא שבערכו הכמותי הוא משתווה לגדולים שבהם. כאן, כנראה, השתוללו אחינו ב"י היושבים בפאריס. שני בתי קפה, ריסטורן והמון סוחרים המוכרים הכל חוץ מגוון. אמנם, לאחר שתצדף קו לקו את ערבוב השפות,

את שם הקפה — אוהל קדר, את המזמרת הרוסית (!)
בדיסטורן „כרמל“ ואת הקוזאק (!!) הנצב ליד פתחו,
תוכל בהתאמצות דמיונית קלה להרגיש את עצמך בתל
אביב... ובכל זאת, אם כל ה„אטמוספירות“ אמיתיות
הן כמו זו, הרי שרמוני, רמוני במשך כל מסעי מהודו
ועד גרינגלנד.

בקרבת הביתן הא"י נמצא גן החיות—השלמה
נאה והכרתית לתמונת התערוכה. המענין שבו הוא
שחיותיו אינן כלואות אלא נמצאות על שמחי אדמה
יחבים סבובי הפירות. הליכותיהן נעשות מתוך כך
זמניות יותר, מכילות מה מעוזן או זריזותן הטבעיות.
לכביא צועד בטוהות וקצובות כחובל טכסיסי קרב,
הפילים יורדים לטבול במקוה המים ועם־הקופים
מקפץ ורועש על הצוד הגבוה שהותקן בשבילם.

הביתנים, האנשים והחיות העבירו הנה קטעים
ועולמות החוקים אבל בתערוכה משתתפת גם הסטורר
וליון.

שלשה בנינים מרכזיים לה. לחרושת, לערות
ולונגיאליים ולצרכי נוי ומותרות. מחוץ להם ביתנים
הוצאות ספרים שונות וביתן הטבק, אשר בו יכול
ל הרוצה לעשן סיגריה שראה אותה לפני כמה רגעים
יצורת עלה צהוב...

מול ביתן החרושת נמצא „היכל הידיעות“ המכסה
שטח 14,000 מ"ר. צורתו בנין עגול השולח לאחוריו
שתי גלריות ארוכות, כזוג מחלפות. זהו „ראשה“ או
מוחה של התערוכה. הפרוזדורים הנ"ל פתוחים מצדם
ואחד מול גן טפליא בצורתו ההנרסיות. על כתליהם
וקוסות בשורה כתבות, המסבירות בקצרה ובבהירות
זת מהותם וערכם של מיני התוצרת הקולוניאלית.

לאורך שני האגפים נסדרו לשכות המודיעין,
זכרות המסע והארצות שאין להן ביתן משלהן. בדי
זניה הגדולה נתכנסה בתוך חדר קטן, כמלך שנחבא
זל הכלים... מדוע? גם הצרפתים מדיינים בזה.

התמימים עונים: צ'מפיון עולמי אינו רוצה להרר
זות בכפיפה אחת עם אמליטים חובכים... או: אין
זנביר רוצה להיות סמוך על שולחן אחרים...
ההקרנים מפרשים: היות וטבלי שלהם זכתה
הצלחה בינונית אין ברצונם לעשות בעזרת שכנים
זה שלא עשו בכוחות עצמם...

הנאים פוסקים: כאן, בין ארצות המעניקות לתור
שבי מושבותיהן חיי שפע, המעוררות ומעשירות את
נרבותם המקורית, אין להם מקום! את מי יביאו הנה?
זת אדומי העור הכלים? את בני הודו המורדיים?
והציניים הותמים: לא הא ולא דא, אין להם כסף
כרמים כניסה...

שלש מפות אור, גדולות באולם המרכזי מבלי
זות את הקשר שבין הארצות השולטות ומושבותיהן.
ואחת מציינת את הרשת של תחבורת האלחוט (בפרקי
מן קבועים גדלקת סגורת חשמל באחת סבירות אירור
זה נקודות־אור עונות לה מכל פנות העולם). השניה
זת דרכי האוויר והשלישית את גתיבות הים. אנכי
זנמל היחידי המצוין על פני המפה, מפורט סעיד עד
זריאסט — היא חיפה (דחתה אפילו את בירות הצרפי
זית!). מכל בניני התערוכה בן אלמות הוא רק המר
זיאון הקולוניאלי. שטח בסיסו 60000 מ"ר. על קיר
זיתו משתרע תבליט ענקי, גודש גופות אדם, חיות
זמהים. הכל משולב, מתפתל, מתנועע בעבודה ובשעי
זעים במלחמה ובשלום...

בתוך הבית, בשלש קומותיו, ערוכה סינתזה
לפעולה הקולוניאלית הצרפתית על כל קורותיה ובכל
הזמנים.

כאלה הם פני התערוכה ביום. בכתבי כן, אני
זוכר בפספורט שלי... שם רשום: הקומה... צבע העיר
זים... השערות... בטוח אני, כי איש לא יכירני לפי
הסמנים הללו. פרצוף חי אין די לצלם במלים. גם
התערוכה חיה, חיה כאלף נשמות, על כן רציתי למסור
מה מניבה ודומיתה, משטפה וקפאונה, מששונה
והזיותיה. על כן אשוב לראות בה במשתה חליל, עת,
דלוקת עינים מזמר ומשכרון, תפסיל צוארה ותנמע
זינות אור...

התאורה...

3000 פרוז'קטורים, 2000 פנס, 500 קילוגרם
אדים לשעה ימים ללא גבול — הנה האנטומיה של
הפלא. אנטומיה, מפני שאת המזרקורים אין עין רואה,
והפנסים—פנסים הם רק משום „תכליתם“ (יודעי דבר
אומרים: התערוכה היא נצחון התאורה המודרנית),
יען האדים עולים כקטורת רבת צבעוני, והמים —
נעש, אש, כור זהב...

התאורה איננה תחילה בבת אחת. בהיות השמים
כהולים מאד נדלקים אחד אחד העמודים שנצבו משני
צדי „המסילה הגדולה של מושבות צרפת“. כל עמוד
נוהר בשלשת צבעי הדגל: כחול, לבן, אדום. מתוך
הכתרות נישאים אדים, מגוונים אף הם.
בראשית המסילה מזהיבה מזרקה בצורת חבוש
(אננס) ובסופה מבליטים המזרקורים 82 מטר של ארד
(ברונזה) — „מגדל החיילות אשר מעבר לים“.

בין הביתנים הנמשכים בשני טורים מן המזרקה
עד למגדל, והנראים עתה כעשויים בדולח מסנן אור,
נח מקדש אנגקור. הנהו שוב! מאין שופע עליו הנוגה?
הביטוי העברי: אור־גנוז מזמר באוזן, מתמלא חיים...
הבית דומם כצעצוע גדול, צהוב־זהב, יפה הוא בשנתו...
צריך שבנות קמבידז' הקטנות, הרוקדות בבתי הראוה,
תבאנה להשתחוות לפניו. ממגדליו שופעות אגודות
קרנים ערפליות, ארוכות.

לפני שער הכבוד — מפל מים מסנוור מפזז על
פני עמוד זכרון לתרים ולכובשים, מכאן עד לפנות
הנדרחות ביותר נפזרו פנסים בצורת מגינים, אורכי־
דיאות, מנבעות־סין חבושות זו ע לזו. תו צורה, צורם
בוקע, מ„קרית השעשועים“. למה הביאו לכאן את הליר
נה־פרק, את ה„קרוסלה“? אנשים טסים באווירונים,
אנשים צועקים בקרונות ה„סציניק רילוויי“ (20
קילומטר בעליות ובמורדות עוצרי נשימה, דרך „מדכי
ריות“ ו„יערים“) צירים רושמים „פורטרטים“ בסיטור
נות, גלגלי גורלות מסתובבים... גמל נדהם רץ... דבי
תומדות — חג!

חג גם על האיים, אור מסתורין ואפלולית. עופות
השמל גדולים מניעים בכנפיהם, קוראים לבא. דנסיני
גים רוגניים... בית קפה סיני... הודו רוקדת עלופת
צעפים... נחשים מתפתלים לקול חליל... פוליגניות
שחומה, גמישה כחתול פרא, שרה מתוך הנשמה...
רוע טעם, הלא כן? רומנטיות רקובה... אני עונה
כך: הרקוב, רבותי, מפרה את השדות... וחושב כך:
אל אלהים, מה יותר רומנטי: ירה עולה או כלב מוכה
צדעת? כל לב הוא כמידם אומלל כהיכל הנוף. בהיותו
חילת אהבה יחבק את הלב, בהיותו ארו־ציניות יירק

ככל... אומלל מידם — כי בהיותו בריא ומבורך
ו... ריק ישאל את נפשו למות.
מן החוף ומן האיים פרצו מפות מים רחבות זו
מול זו. הן נשקו, נאחזו ותצרנה קמרוני גשרים כוססים.
הנה יזהיבו, הנה יכחילו והנה יאדימו.
תשלוכת המזרקות יוצרת היכל מתנוצץ מנכי
שים, פרח גדול, מלול. הצבעים מתחלפים, מתערבבים,
נבלעים זה בזה, אש מלהטת, אבכי עשן כחולים, בוקר
זרוד, טוהר צהרים, לילה סגול. פרפרי המים מניעים
לחוף דובקים כמצח ובלתיים. בני אדם כפותים יושבים
טורים טורים לראות במחזה. אכן תיאטרון! מדי פעם
תטום אנחת תמהון, תעבור מפה לפה... האם למחוא
כף?

כאן, 1500 כחות סוס מעבידים 12 קבוצות
משאבות בדחיפת המים. 409 פרוז'קטורים יוצרים את
משחקי הצבע.
ומנגדו, מנגד לתיאטרון המשתולל, נשקף „האית
הגדול“. אבן מים ואור (תמיד אור)... שלשתם אצילים
ונאים. האבן — 50 מטר זקופים—כפות תומד לבנות.
המים — פרץ עף ונופל, מכריז כגשם בעת חמה.
האור — זהב וכסף ללא שנוי.
אומרים: בנין זה מסמל את היטלטון הצרפתי:
אני ראיתי בו את דמות התערוכה. את שישיותה
הכובלת, את שטפה הסוחף ואת האורים שהיא מעלה
בעיני אורחיה־לדיה, ילדי העולם.